

De daling van kwaliteit in de Nederlandse kinderopvang tussen 1995 en 2001: Een kanttekening bij het onderzoek van Gevers Deynoot-Schaub en Riksen-Walraven

Marinus van IJzendoorn

De kwaliteit van de kinderopvang in Nederland is tot nog toe vooral onderwerp van opiniërende discussies geweest. Een zakelijk debat over de feitelijke stand van zaken in de Nederlandse kinderopvang en de gevolgen ervan voor de kinderen is nog niet gevoerd. Het onderzoek van Gevers Deynoot-Schaub en Riksen-Walraven waarover onlangs in dit tijdschrift (2002, nr 2) is gepubliceerd, levert belangrijke discussiestof omdat nu empirische gegevens de input kunnen vormen van de meningsvorming. Het onderzoek is ook goed uitgevoerd en er is dus alle reden om stil te staan bij de uitkomsten en interpretaties.

Allereerst blijkt uit de resultaten van dit onderzoek dat de kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang nog steeds beter is dan die van de Amerikaanse kinderopvang en dat was ook al het geval in 1995. In onze Leidse studie naar de kwaliteit van kinderopvang hebben we op basis van alle voorhanden onderzoeksgegevens de kwaliteit van de Amerikaanse opvang ingeschat op 3.8 op een schaal van 1 (slecht) tot 7 (uitstekend), terwijl de Nederlandse opvang volgens ons in 1995 een cijfer 4.8 zou moeten krijgen (Van IJzendoorn, Tavecchio, Stams, Verhoeven & Reiling, 1998). Gevers Deynoot-Schaub en Riksen-Walraven komen tot een gemiddelde kwaliteit van 4.3, nog altijd een halve schaalpunt (significant) hoger dan het Amerikaanse cijfer. Dit betekent dat Amerikaanse onderzoeksresultaten, bijvoorbeeld gebaseerd op de grootschalige NICHD studie naar de relatie tussen opvang en agressie, niet zonder meer naar de Nederlandse situatie kunnen worden gegeneraliseerd (NICHD, in press).

De studie van Gevers Deynoot-Schaub en Riksen-Walraven is een (broodnodige) herhaling van onze Leidse studie uit 1995 met de ITERS/ECERS, een internationaal veelgebruikt standaardinstrument voor meting van kwaliteit van het pedagogisch proces in de kinderopvang. Aandachtspunten zijn: materiële voor-

Forum

Marinus van IJzendoorn is hoogleraar in de theoretische en historische pedagogiek aan de Universiteit Leiden.

Correspondentieadres: Postbus 9555, 2300 RB Leiden, e-mail: vanijzen@fsw.leidenuniv.nl

zieningen voor de kinderen, persoonlijke zorg, taalervaringen, leeractiviteiten, sociale interactie, programmastructuur en stafvoorzieningen. Deze aandachtspunten zijn in verschillende observatie-items vertaald en zij vormen de sub-schalen die bij elkaar opgeteld een indruk geven van de totale pedagogische kwaliteit in een groep (Harms, Cryer & Clifford, 1990). Omdat in de Amsterdamse studie hetzelfde instrument is gebruikt als in de Leidse studie, is de ontwikkeling van de kwaliteit tussen 1995 en 2001 in kaart te brengen, uiteraard op voorwaarde dat het instrument op dezelfde wijze is toegepast en dat de kindercentra op ongeveer dezelfde wijze zijn gerecruteerd.

Het is natuurlijk onmogelijk een exacte replica van een onderzoek te maken (Van IJzendoorn, 2002). De vraag is of de onvermijdelijke variaties essentieel zijn of onbelangrijk voor de interpretatie van de uitkomsten en voor de vergelijking van de twee studies. Op twee punten verschilt het Amsterdamse onderzoek van de oorspronkelijke Leidse studie. Ten eerste hebben we in onze Leidse studie uit een landelijk representatieve steekproef een volstrekt aselechte groep van 43 kinderen en hun kindercentra genomen, terwijl dit niet het geval was in de Amsterdamse studie. In die studie zijn de adressen weliswaar willekeurig ontleend aan het telefoonboek met een regionale reikwijdte (westelijk Nederland), maar de auteurs voegen hieraan toe: 'om een gevarieerde groep samen te stellen werden dagverblijven uit zoveel mogelijk verschillende wijken gekozen' (p.111). Dit zou kunnen duiden op 'oversampling' van kindercentra in bepaalde wijken, zoals achterstandswijken in de grotere steden, of kan ingegeven zijn door de gedachte dat er geen twee centra uit eenzelfde wijk zouden moeten komen. Ten tweede hebben de auteurs niet helemaal dezelfde schalen van de ITERS/ECERS gebruikt: in het Leidse onderzoek zijn zes schalen gebruikt, terwijl in de Amsterdamse studie er vijf gebruikt zijn: de schaal voor Programmastructuur is weggelaten.

Beide verschilpunten kunnen tot een verschil in kwaliteitsbepaling hebben geleid en mogelijk in dezelfde richting hebben gewerkt. Als er in de Amsterdamse studie meer kindercentra uit achterstandswijken zijn betrokken dan in de aselechte Leidse steekproef en als die centra onder moeilijker omstandigheden minder kwaliteit kunnen leveren, dan zou daardoor het verschil in kwaliteit tussen de metingen van 1995 en die van 2001 ten dele kunnen worden verklaard. Dat zou door nadere analyses van het materiaal verder moeten worden uitgezocht. Het ontbreken van de schaal voor Programmastructuur kan hetzelfde gevolg hebben. In de Leidse studie bleek dat de Nederlandse kindercentra juist op het aanbieden van een goed gestructureerd programma hoog scoorden in vergelijking tot de buitenlandse centra (een gemiddelde van 5.2). Als we in 1995 die schaal zouden hebben weggelaten uit onze berekening van de totale kwaliteit, dan zouden we zeker een lagere score hebben moeten melden dan de 4.8 die toen is gerapporteerd. De invloed van die schaal is overigens niet zo groot dat hierdoor het verschil tussen de 2001 en de 1995 meting helemaal zou zijn weggepoetst. Maar dat verschil zou wel kleiner geworden zijn. Het feit dat het verschil tussen de totaalkwaliteit kleiner zou zijn geworden, doet natuurlijk niets af aan de lage scores op de schalen voor taal en leren voor de gehele groep, oude centra inclusief.

Gevers Deynoot-Schaub en Riksen-Walraven argumenteren dat de kwaliteit omlaag is gegaan mede door de komst van particuliere kinderdagverblijven in de laatste 6 jaar. Wel maken ze 'duidelijk dat het grote kwaliteitsverschil tussen de particuliere en gesubsidieerde opvang waarschijnlijk voor een groot deel te verklaren is door de korte bestaansduur van de meeste particuliere centra' (p. 120). Wat was het geval? Zij vonden dat er een groot verschil in pedagogische kwaliteit was tussen particuliere en gesubsidieerde kinderopvang en tussen recent gestarte

en oudere kindercentra. Dat is een intrigerend resultaat en terecht analyseren de auteurs deze bevinding grondig. Een eenduidige conclusie wordt echter bemoeilijkt door het samenvallen van bestaansduur en subsidiestatus van de centra die in dit onderzoek zijn betrokken. Alle nieuwe centra zijn zonder uitzondering particulier en de meeste particuliere centra behoren tot de recent opgerichte. Logisch gezien is dan een ontrafeling van het effect van bestaansduur en subsidiestatus niet meer mogelijk. Een evenwichtig design van een onderzoek naar bestaansduur, subsidiestatus en kwaliteit zou alle mogelijke combinaties van jong of oud en particulier of gesubsidieerd moeten omvatten. Vooral de categorie jong en gesubsidieerd (die nu geheel ontbreekt) is dan essentieel voor valide gevolgtrekkingen.

Er zijn twee indicaties dat misschien niet zozeer subsidiestatus als wel bestaansduur de oorzaak is van de relatief slechte kwaliteit. Ten eerste blijkt uit het artikel van Gevers Deynoot-Schaub en Riksen dat de kwaliteit van de oudere particuliere centra nauwelijks verschilt van die van de oudere gesubsidieerde centra. Als de lat bij ouder dan zeven jaar wordt gelegd, scoren twee van de drie particuliere centra boven de 4 en is het derde centrum niet de hekkensluis. De vraag is waarom post hoc zes jaar als grens gekozen. Wellicht is de reden dat in de Leidse studie geen kindercentra zijn meegenomen die jonger zijn. Maar dan nog blijft het leeftijds criterium voor jong versus oud arbitrair vanuit de vraag of bestaansduur effecten heeft op kwaliteit van opvang. De streep moet natuurlijk ergens getrokken worden en de beslissing van de auteurs is volstrekt aanvaardbaar. Niettemin kunnen dergelijke beslissingen alleen maar leiden tot conclusies in de vorm van veelbelovende a priori hypothesen voor verder onderzoek. De auteurs hebben hiermee een mooie uitdaging voor vervolgonderzoek geformuleerd. Ten tweede hebben we in het lopende Leidse onderzoek naar flexibele kinderopvang (De Schipper, Tavecchio & Van IJzendoorn, in prep.) nog geen aanwijzingen voor verschil in kwaliteit tussen particuliere en gesubsidieerde centra gevonden. In een grootschalige survey onder een kleine 200 groepen lijken particuliere centra niet beduidend slechter te scoren op schalen voor welbevinden van het kind, gedragsproblemen van de kinderen en groepsgrootte. We hebben in dat onderzoek niet gebruik gemaakt van de ITERS/ECERS als observatie-instrument voor kwaliteit en kunnen onze gegevens niet rechtstreeks met die van de Amsterdamse studie vergelijken. Dit zijn dus indirecte aanwijzingen en voorlopig blijft de vraag naar het relatieve gewicht van bestaansduur en subsidiestatus daarom onbeantwoord.

Overigens vind ik de opmerkelijkste resultaten uit de Amsterdamse studie niet zozeer betrekking hebben op de dalende kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang. Van meer belang zijn twee andere bevindingen. Ten eerste hebben Gevers Deynoot-Schaub en Riksen-Walraven gevonden dat de omvang van de groep samenhangt met de kwaliteit van de sociale interactie: hoe minder kinderen in een groep des te beter de sociale interactie tussen leidster en kind en tussen de kinderen onderling. Ten tweede toonden ze aan dat een ongunstiger leidster-kind ratio, dus een groepssamenstelling met meer kinderen per leidster, samengaat met minder goede sociale interactie. Dat is een verontrustend gegeven, omdat juist groepsgrootte en leidster-kind ratio door de ontwikkeling in de richting van flexibele opvang onder grote druk is komen te staan. De roep om minder strikte regelgeving op dit punt is regelmatig te horen. De gegevens van Gevers Deynoot-Schaub en Riksen-Walraven wijzen op het grote risico bij aantasting van de bestaande criteria voor groepsgrootte en leidster-kind ratio voor de kern van het werk in de kinderopvang: de sociale interactie tussen leidster en kind en tussen de kinderen onderling zal duidelijk in kwaliteit afnemen.

In dit verband dreigen de discussies rond de Wet Basisvoorziening Kinderopvang te leiden tot een heilloze combinatie van totale 'privatisering' van de kinderopvang, die onder de tucht van de markt van vraag en aanbod komt, en gelijktijdige versoepeling van regelgeving voor kwaliteit zonder effectieve kwaliteitscontrole. Wat we hard nodig hebben zijn heldere regels voor de pedagogische kwaliteit van kinderopvang, een wetenschappelijk verantwoord standaard observatie-instrument voor pedagogische kwaliteit en regelmatige kwaliteitsmetingen bij landelijk representatieve steekproeven. De studies van Gevers Deynoot-Schaub en Riksen-Walraven en onze eerdere Leidse studie bieden allerlei mogelijkheden om verstandige regels voor kwaliteit af te leiden, een verantwoord kwaliteitsinstrument te ontwikkelen en na te denken over de opzet van de periodieke kwaliteitsmetingen. Dit pedagogisch onderzoek is dan ook een mooi voorbeeld van praktijkrelevante wetenschappelijke bestudering van de Nederlandse kinderopvang.

Literatuur

- Gevers Deynoot-Schaub, M., & Riksen-Walraven, M. (2002). Kwaliteit onder druk: De kwaliteit van opvang in Nederlandse kinderdagverblijven in 1995 en 2001. *Pedagogiek*, 2, 109-124.
- Harms, T., Cryer, D., & Clifford, R.M. (1990). *Infant/Toddler Environment Rating Scale*. New York: Teachers College Press.
- NICHD Early Child Care Research Network (2002). Early child care and children's development prior to school entry: Results from the NICHD study of early child care. *American Educational Research Journal*, 39, 133-164.
- Schipper, J.C. de, Tavecchio, L.W.C., & IJzendoorn, M.H van (in preparation). *Goodness-of-Fit in Center Day Care: Relations of Temperament and Quality of Care with the Child's Problem Behavior and Trust in Day Care*. Leiden: afdeling Algemene en Gezinspedagogiek.
- IJzendoorn, M.H. van, Tavecchio, L.W.C., Stams, G.-J. J.J.M., Verhoeven, M.J.E., & Reiling, E.J. (1998). Quality of center day care and attunement between parents and caregivers: Center day care in cross-national perspective. *Journal of Genetic Psychology*, 159, 437-454.
- IJzendoorn, M.H. van (2002). Meta-analyse: Gereedschap voor de theoretische pedagogiek. In M.H. van IJzendoorn & H. de Frankrijker (Red.), *Pedagogiek in beeld. Inleiding in de pedagogische studie van opvoeding, onderwijs en hulpverlening* (pp. 99-114). Amsterdam: Bohn Stafleu Slaterus.